

Έκθεση παρακολούθησης της
κοινωνίας των πολιτών σχετικά με
την εφαρμογή των εθνικών
στρατηγικών ένταξης των Ρομά
στην Κύπρο

*Εστιάζοντας στις διαρθρωτικές και
οριζόντιες προϋποθέσεις
για την επιτυχή εφαρμογή
των στρατηγικών ένταξης*

Η έκθεση ετοιμάστηκε από τους
Χρύσω Πελεκανή & Λοΐζο Συμεού
Μάιος 2018

**Έκθεση παρακολούθησης της κοινωνίας των
πολιτών σχετικά με την εφαρμογή της
εθνικής στρατηγικής για την ενσωμάτωση
των Ρομά στην Κύπρο**

*Εστιάζοντας στις διαρθρωτικές και οριζόντιες προϋποθέσεις για
την επιτυχή εφαρμογή της στρατηγικής ενσωμάτωσης των Ρομά*

Η έκθεση έχει συνταχθεί από τους εμπειρογνώμονες Δρα Χρύσω Πελεκανή και καθηγητή Λοΐζο Συμεού. Η έκθεση εκπονήθηκε στο πλαίσιο του πιλοτικού προγράμματος Roma Civil Monitor «Δημιουργίας αναπτυξιακού δυναμικού της κοινωνίας των πολιτών των Ρομά και ενίσχυσης της συμμετοχής τους στην παρακολούθηση των εθνικών στρατηγικών ένταξης των Ρομά». Το πιλοτικό πρόγραμμα πραγματοποιείται για την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Γενική Διεύθυνση Δικαιοσύνης και Προστασίας των Καταναλωτών. Το πρόγραμμα συντονίζει το Κέντρο Πολιτικών Σπουδών του Central European University (CEU CPS), σε συνεργασία με το European Roma Grassroots Organisations Network (ERGO Network), το Ευρωπαϊκό Κέντρο για τα Δικαιώματα των Ρομά (ERRC), το Fundació Secretariado Gitano (FSG) και το Ταμείο Εκπαίδευσης των Ρομά (REF) και υλοποιείται με περίπου 90 μη κυβερνητικές οργανώσεις και εμπειρογνώμονες πέραν των 27 κρατών-μελών.

Παρά το γεγονός ότι το πιλοτικό πρόγραμμα Roma Civil Monitor, στου οποίου συντάχθηκε η έκθεση, συντονίζεται από το CEU, η έκθεση αντιπροσωπεύει τα ευρήματα των συγγραφέων και δεν εκφράζει απαραίτητα τις απόψεις του CEU. Το CEU δεν μπορεί να θεωρηθεί υπεύθυνο για οποιαδήποτε χρήση των πληροφοριών που περιέχονται σε αυτήν.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ	5
ΠΕΡΙΛΗΨΗ	6
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	8
ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗ ΚΑΙ ΓΕΝΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ	9
Εκπροσώπηση των συμφερόντων των Ρομά στο κοινοβούλιο.....	9
Ένταξη των Ρομά στα υπουργεία, σε εθνικό επίπεδο και σε άλλες δημόσιες αρχές	9
Πρωώθηση της ενδυνάμωσης και συμμετοχής των Ρομά.....	10
Εγγυήσεις για την αποτελεσματικότητα των προγραμμάτων με μεγάλους προϋπολογισμούς	11
ΚΑΤΑΠΟΛΕΜΗΣΗ ΤΩΝ ΔΙΑΚΡΙΣΕΩΝ	14
Εκπαιδευτικός και κοινωνικός διαχωρισμός	14
Μεροληπτική συμπεριφορά από την αστυνομία, παράβαση καθήκοντος από τις εισαγγελικές αρχές ή τα δικαστήρια	15
ΚΑΤΑΠΟΛΕΜΗΣΗ ΤΟΥ ΑΝΤΙΤΣΙΓΓΑΝΙΣΜΟΥ	16
Θεσμικές ρυθμίσεις για την καταπολέμηση των διακρίσεων και την αντιμετώπιση του αντιτσιγγανισμού	16
Καταπολέμηση του εγκλήματος μίσους και ρητορικής μίσους κατά των Ρομά, και αντιτσιγγανική ρητορική των πολιτικών, των δημόσιων προσώπων, και των μέσων μαζικής ενημέρωσης.....	16
Αναλύοντας και σχηματίζοντας αφηγήσεις και στάσεις απέναντι στους Ρομά	17
ΕΙΣΗΓΗΣΕΙΣ	18
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	19

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

ΑναΔ	Αρχή Ανάπτυξης Ανθρώπινου Δυναμικού
CYPROM	Σύλλογος Ρομά Κύπρου
ΔΡΑ.Σ.Ε	Δράσεις Κοινωνικής και Σχολικής Ένταξης
ΕΕ	Ευρωπαϊκή Ένωση
ΕΕΕ	Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα
ΕΕΡΜ	Ευρωπαϊκή Επιτροπή κατά του Ρατσισμού και της Μισαλλοδοξίας
ΕΔΕΤ	Ευρωπαϊκά Διαρθρωτικά Ταμεία και Ταμεία Επενδύσεων
ΕΚΤ	Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο
ΕΠΜ	Εθνικό Πρόγραμμα Μεταρρυθμίσεων
ΕΣΕ	Εθνικό Σημείο Επαφής
ΕΣΕΡ	Εθνικές Στρατηγικές Ένταξης των Ρομά
ΖΕΠ	Ζώνες Εκπαιδευτικής Προτεραιότητας
INSETRom	Ενδοϋπηρεσιακή Κατάρτιση για την Ένταξη των Ρομά
ΚΔ	Κυπριακή Δημοκρατία
ΜΚΟ	Μη Κυβερνητική Οργάνωση
ΟΘΔ	Οργανισμός Θεμελιωδών Δικαιωμάτων
ΡΕΕΡ	Συμμετοχή, Εμπειρίες και Ενδυνάμωση Νέων Ρομά
ΣΕΠ	Σύστημα Επαγγελματικών Προσόντων
SEAS4ALL	Επιτυχείς Εκπαιδευτικές Δράσεις για Όλους
SEDRIN	Σχολική Εκπαίδευση για την Ένταξη των Ρομά
ΣΚΕ	Συμβούλιο Κοινοτικού Εθελοντισμού
ΥΚΕ	Υπηρεσίες Κοινωνικής Ευημερίας
ΥΠΠΑΝ	Υπουργείο Παιδείας, Πολιτισμού, Αθλητισμού και Νεολαίας

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Ο πληθυσμός των Ρομά στην Κύπρο είναι μικρός¹. Το Συμβούλιο της Ευρώπης υπολογίζει ότι ο αριθμός των Ρομά που ζουν στην ΚΔ είναι περίπου 1.250, δηλαδή το 0,11% του πληθυσμού (στοιχεία από το 2012). Παρόλα αυτά, η Εθνική Στρατηγική Ένταξης για την Κύπρο (NRIS) εκτιμά ότι στις περιοχές που ελέγχονται από την ΚΔ διαβιούν περίπου 650-700 Κύπριοι Ρομά². Η γενική κυβερνητική πολιτική για την προώθηση της κοινωνικής ένταξης των Κύπριων Ρομά αφορά μέτρα οριζόντιας πολιτικής, που στοχεύουν όλες τις ευάλωτες ομάδες στο πλαίσιο των υφιστάμενων ευρύτερων πολιτικών και δομών κοινωνικής ένταξης (π.χ. γενικές πολιτικές κοινωνικής ένταξης και το Εθνικό Πρόγραμμα Μεταρρυθμίσεων). Δεδομένου ότι η Κύπρος προωθεί την ένταξη των Ρομά μέσω ολοκληρωμένων μέτρων πολιτικής στο πλαίσιο των υφιστάμενων δομών, δεν έχουν συσταθεί ξεχωριστοί μηχανισμοί παρακολούθησης³.

Οι ενέργειες της Κύπρου για την ένταξη των Ρομά δεν φαίνεται να ήταν αρκετά αποτελεσματικές. Οι Κύπριοι Ρομά εξακολουθούν να αντιμετωπίζουν μεγάλες δυσκολίες, ιδιαίτερα στον τομέα της στέγασης και της απασχόλησης. Μερικοί από αυτούς ζουν σε παλιά τουρκοκυπριακά σπίτια, ενώ άλλοι σε προκατασκευασμένα σπίτια, και σε ειδικά διαμορφωμένους οικισμούς σε απομονωμένες περιοχές⁴. Επιπρόσθετα, οι Κύπριοι Ρομά εξακολουθούν να αντιμετωπίζουν προκατάληψη και διακρίσεις σε όλους τους τομείς της ζωής τους⁵.

Η έλλειψη οποιασδήποτε πολιτικής ή μέτρων για την αντιμετώπιση της κοινωνικής ένταξης των Ρομά στην Κύπρο αποδίδεται από τις αρχές στο γεγονός ότι οι Ρομά, οι οποίοι ανήκουν επίσημα στην τουρκοκυπριακή κοινότητα, μπορούν να επωφεληθούν από όλα τα μέτρα που έχουν ληφθεί για να βοηθήσουν και να στηρίξουν την τουρκοκυπριακή κοινότητα. Επιπλέον, οι αρχές δήλωσαν ότι η συχνή μετακίνηση των Ρομά από τη μία πλευρά στην άλλη της διαχωριστικής γραμμής που μοιράζει τη χώρα από την τουρκική εισβολή του 1974 και μετά, κάνει οποιαδήποτε συγκεκριμένη δράση δύσκολη να οργανωθεί και να έχει συνέχεια.

Διακυβέρνηση και γενικό πλαίσιο πολιτικής

Οι Κύπριοι Ρομά δεν εκπροσωπούνται στη Βουλή των Αντιπροσώπων από έναν εκλεγμένο αντιπρόσωπο και αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι οι Κύπριοι Ρομά δεν θεωρούνται ξεχωριστή εθνοτική ή θρησκευτική ομάδα. Επιπλέον, η Κύπρος δεν έχει θεσπίσει καμία νομοθεσία σχετικά με το θέμα του αντιτισιγανισμού. Οι Κύπριοι Ρομά συμμετείχαν το 2016-2017 στην Κυπριακή Εθνική Πλατφόρμα για τους Ρομά και είχαν την ευκαιρία να συμμετέχουν σε ανοικτό διάλογο με τους εκπροσώπους των αρχών. Η συμμετοχή των ίδιων των Ρομά σε αυτή την πλατφόρμα με στόχο τη διαμόρφωση πολιτικών που να αφορούν τους ίδιους,

¹ *Policy Measures of Cyprus for the Social Inclusion of Roma*, Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/roma_cyprus_strategy_en.pdf (Ανακτήθηκε στις 7 Απριλίου, 2018).

² *Policy Measures of Cyprus for the Social Inclusion of Roma*, 06 Ιουνίου 2017, https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/roma_cyprus_strategy_en.pdf (Ανακτήθηκε στις 21 Ιανουαρίου 2019)

³ *Framework convention for the protection of national minorities fourth periodic report of the Republic of Cyprus*. Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: [http://www.olc.gov.cy/olc/olc.nsf/all/8FC3E98081EF9950C2257CD2002AC247/\\$file/Framework_Convention_for_the_Protection_of_National_Minorities_-_4th_Periodic_Report_of_the_Republic_of_Cyprus.docx?openement](http://www.olc.gov.cy/olc/olc.nsf/all/8FC3E98081EF9950C2257CD2002AC247/$file/Framework_Convention_for_the_Protection_of_National_Minorities_-_4th_Periodic_Report_of_the_Republic_of_Cyprus.docx?openement) (Ανακτήθηκε στις 21 Μαΐου 2018).

⁴ *FRANET National Focal Point Social Thematic Study The situation of Roma 2012*. Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <http://fra.europa.eu/sites/default/files/situation-of-roma-2012-cy.pdf> (Ανακτήθηκε στις 28 Ιουνίου 2018).

⁵ *ECRI Report on Cyprus 2011*. Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <https://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/Country-by-country/Cyprus/CYP-CbC-IV-2011-020-ENG.pdf> (Ανακτήθηκε στις 28 Ιουνίου 2018).

υπήρξε κομβικό ζήτημα. Επιπλέον, ορισμένες δράσεις με επικεφαλής Κύπριους Ρομά και άλλους Κύπριους πολίτες, στοχεύουν στην καταπολέμηση των στερεότυπων, των διακρίσεων και του αντιτσιγγανισμού. Μια βασική δράση είναι και η ίδρυση της πρώτης μη-κυβερνητικής οργάνωσης (ΜΚΟ) των Ρομά στην Κύπρο, του CYPROM, το 2017 που έχει ως βασικό στόχο την ενδυνάμωση των Κύπριων Ρομά.

Καταπολέμηση των διακρίσεων

Όσον αφορά στη στέγαση, οι Ρομά ζουν είτε σε ακίνητες περιουσίες που ανήκουν σε Τουρκοκυπρίους που είχαν μετακινηθεί στο βόρειο τμήμα της Κύπρου (που ελέγχεται από την Τουρκία μετά την τουρκική εισβολή του 1974) τις οποίες διαχειρίζεται η Κυπριακή Δημοκρατία (ΚΔ), είτε σε προκατασκευασμένα σπίτια σε καθορισμένες περιοχές στην Πάφο και στη Λεμεσό. Τις δύο τελευταίες δεκαετίες, όταν ένας μεγάλος αριθμός Ρομά, που ζούσε στο βόρειο τμήμα της Κύπρου, επέστρεψε στις αρχικές τοπικές του συνοικίες, δεν ήταν θετικά αποδεκτοί από την τοπική κοινότητα⁶ και αντιμετωπίστηκε με εχθρότητα από την τοπική κοινωνία, η οποία δεν επιθυμούσε να ζει κοντά σε Ρομά.⁷ Για να ικανοποιήσουν τους κατοίκους της περιοχής, οι αρχές μετέφεραν τους Ρομά σε απομακρυσμένες περιοχές⁸. Αυτό είναι ένα από τα παραδείγματα που αφορούν το ρατσισμό και τις διακρίσεις κατά των Κύπριων Ρομά.

Αντιμετώπιση αντιτσιγγανισμού

Η Κύπρος δεν έχει ακόμη καταφέρει να δημιουργήσει μια συγκεκριμένη στρατηγική για την ένταξη των Ρομά και δεν έχει αναπτύξει καμία στρατηγική ή εισαγάγει νομοθεσία σχετική με τον αντιτσιγγανισμό.

⁶ Trimikliniotis, Nikos και Demetriou Corina. 2009. Κεφάλαιο στους Nicholas Coureas και Andrekos Varnava (εκδ.) *The Minorities of Cyprus: Development Patterns and the Identity of the Internal-Exclusion*, Cambridge Scholars Publishing.

⁷ FRANET 2012, *National Focal Point Social Thematic Study. The situation of Roma*. Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <http://fra.europa.eu/sites/default/files/situation-of-roma-2012-cy.pdf> (Ανακτήθηκε στις 29 Ιουνίου 2018)

⁸ *Ο.π.*

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στην Κύπρο, οι Ρομά αντιπροσωπεύουν μια πολύ μικρή πολιτιστική ομάδα, που παρόλο που έχουν διαφορετικές πολιτιστικές και θρησκευτικές παραδόσεις έχουν ίσα δικαιώματα όπως και οι υπόλοιποι Κύπριοι πολίτες. Οι Κύπριοι Ρομά παρόλο που έχουν διαφορετικές πολιτιστικές και θρησκευτικές παραδόσεις, σύμφωνα με το Σύνταγμα του 1960 (άρθρο 2.3) θεωρούνται μέλη της Τουρκοκυπριακής κοινότητας - πιθανόν λόγω κοινής θρησκείας (Ισλάμ) και κοινής γλώσσας. Οι εκτιμήσεις δείχνουν ότι σήμερα υπάρχουν περίπου 650 - 700 Ρομά που ζουν στις ελεύθερες περιοχές της ΚΔ. Είναι περισσότερο γνωστοί ως τσιγγάνοι, και φαίνεται να έχουν φτάσει στο νησί τον 14ο αιώνα. Οι περισσότεροι Κύπριοι Ρομά αποκαλούν τους εαυτούς τους Κουρπέτες και τη γλώσσα τους Κουρπέτσια/Κουρπέτικα. Οι Ορθόδοξοι Ρομά, που ονομάζονται Μάντηδες, ήταν πάντα λιγότεροι σε αριθμό, και φαίνεται ότι σήμερα έχουν αφομοιωθεί στην ελληνοκυπριακή κοινότητα.

Κατά την τελευταία δεκαετία, η κοινωνική ένταξη των Ρομά στην Κύπρο λήφθηκε περισσότερο υπόψιν. Παρόλα αυτά, η Κύπρος το 2009 επικρίθηκε από τη συμβουλευτική επιτροπή για τη Σύμβαση Πλαίσιο για την Προστασία των Εθνικών Μειονοτήτων σε σχέση με την απροθυμία της να αναγνωρίσει τους Ρομά ως ξεχωριστή μειονοτική ομάδα. Η Κύπρος στην τρίτη περιοδική έκθεση που υποβλήθηκε στη σύμβαση-πλαίσιο αναφέρθηκε στα μέτρα που έχουν ληφθεί για την αντιμετώπιση των προβλημάτων που αντιμετωπίζουν οι Κύπριοι Ρομά σε διάφορους τομείς, και προσδιόρισε τρόπους εξασφάλισης της εφαρμογής της αρχής του ελεύθερου αυτοπροσδιορισμού.

Η Κύπρος, ως κράτος-μέλος της ΕΕ είναι υποχρεωμένη να εφαρμόσει εθνική στρατηγική για την κοινωνική ένταξη των Ρομά. Κατά την εφαρμογή της στρατηγικής και το συντονισμό των σχετικών πολιτικών, οι Υπηρεσίες Κοινωνικής Ευημερίας (ΥΚΕ) του Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων έχουν οριστεί ως το Εθνικό Σημείο Επαφής (ΕΣΕ) για τους Ρομά.

Για τους σκοπούς της παρούσας έκθεσης χρησιμοποιήθηκαν αξιόπιστα και σχετικά αποδεικτικά δεδομένα και πληροφορίες σχετικά με τους Κύπριους Ρομά, καθώς και διάφορα μεθοδολογικά εργαλεία (όπως οι σχετικές μελέτες, περιοδικά, εφημερίδες, προηγούμενες εκθέσεις, μελέτες περίπτωσης, κλπ). Η συλλογή αποδεικτικών στοιχείων από διάφορες πηγές ήταν πολύ σημαντική γιατί παρείχε πιο σαφή και πλήρη εικόνα για την κατάσταση των Ρομά στην Κύπρο, στοιχείο με το οποίο καταπιάνεται και η παρούσα έκθεση. Αξιοποιήθηκε, επίσης, και η εμπειρία των Κύπριων Ρομά και η γνώση και μελέτη των συντακτών γύρω από την κοινωνική ένταξη των Ρομά. Όλα αυτά υπήρξαν σημαντικά δεδομένα για την αξιοπιστία των πληροφοριών που παρουσιάζονται στην έκθεση.

Η έκθεση αυτή εκπονήθηκε από την Χρύσω Πελεκανή και τον Λοΐζο Συμεού. Ανασκοπεί τις βασικές τοπικές πολιτικές και την επίδρασή που είχαν στην κοινότητα των Ρομά στην Κύπρο. Η έκθεση ετοιμάστηκε βάσει ανάλυσης αρκετών πηγών πληροφόρησης, συμπεριλαμβανομένων νομικών πράξεων, εκθέσεων, σχολίων που εκπονήθηκαν τα τελευταία χρόνια από την κοινωνία των πολιτών, σχετικών δημοσιευμένων μελετών, προηγούμενων επίσημων εκθέσεων, δημοσιευμάτων εφημερίδων και δημοσιευμένων μελέτες περίπτωσης. Η ποικιλομορφία της συλλογής δεδομένων χρησιμοποιείται για να τεκμηριώσει τα φλέγοντα θέματα που επηρεάζουν την κοινότητα των Ρομά στην Κύπρο και να παρέχει σχετικές πληροφορίες σχετικά με τη δημιουργία των εθνικών στρατηγικών που πρέπει να εφαρμοστούν.

⁹ Για σκοπούς της παρούσας έκθεσης, οποιαδήποτε αναφορά σε «Κύπρο», ισχύει για την Κυπριακή Δημοκρατία, το επίσημο αναγνωρισμένο κράτος από τον ΟΗΕ και την ΕΕ. Έτσι, όλες οι πληροφορίες και τα στοιχεία που περιλαμβάνονται στην έκθεση αναφέρονται στην Κυπριακή Δημοκρατία.

ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗ ΚΑΙ ΓΕΝΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Εκπροσώπηση των συμφερόντων των Ρομά στο κοινοβούλιο

Λόγω του ότι οι Κύπριοι Ρομά θεωρούνται μέλη της Τουρκοκυπριακής κοινότητας και δεν αναγνωρίζονται ως «θρησκευτική ομάδα» όπως οι άλλες μειονότητες στην Κύπρο (Λατίνοι, Αρμένιοι και Μαρωνίτες της Κύπρου), δεν έχουν ξεχωριστό εκπρόσωπο στο κοινοβούλιο. Μετά τις πρώτες διακοινοτικές συγκρούσεις του 1963 μεταξύ Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων, οι Τουρκοκύπριοι βουλευτές αποχώρησαν από το κοινοβούλιο και μετά τη διαίρεση του νησιού, όπως και οι Τουρκοκύπριοι, έτσι και οι Κύπριοι Ρομά δεν εκπροσωπούνται στο κοινοβούλιο.

Ένταξη των Ρομά στα υπουργεία, σε εθνικό επίπεδο και σε άλλες δημόσιες αρχές

Τον Ιανουάριο του 2012, η ΚΔ μέσω των ΥΚΕ, υπέβαλε στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή, η οποία είναι υπεύθυνη για τις εθνικές στρατηγικές ένταξης των Ρομά (ΕΣΕΡ), ένα έγγραφο σχετικό με τα «Μέτρα πολιτικής για την κοινωνική ένταξη των Ρομά»,¹⁰ περιγράφοντας την προσέγγιση που υιοθετήθηκε για το θέμα της ένταξης των Ρομά, τις πρωταρχικές αρχές και τις πολιτικές που προωθούνται στους τέσσερις βασικούς τομείς.

Οι βασικοί τομείς που περιγράφονται για την κοινωνική ένταξη των Ρομά είναι η πρόσβαση στην εκπαίδευση, στην απασχόληση, στην υγειονομική περίθαλψη, στη στέγαση και σε βασικές υπηρεσίες.

Όπως περιγράφεται στο έγγραφο, η κυβερνητική πολιτική για την προώθηση της κοινωνικής ένταξης των Κύπριων Ρομά προσεγγίζεται μέσα από οριζόντια μέτρα πολιτικής που στοχεύουν σε ευάλωτες ομάδες στο πλαίσιο των υφιστάμενων γενικών πολιτικών και δομών (π.χ. γενικές πολιτικές κοινωνικής ένταξης και Εθνικό Πρόγραμμα Μεταρρυθμίσεων). Τα μέτρα πολιτικής της Κύπρου για την κοινωνική ένταξη των Ρομά δεν θεωρούν αναγκαία την εφαρμογή ξεχωριστών μηχανισμών παρακολούθησης.¹¹

Μετά την έγκριση του πλαισίου της ΕΕ για τις ΕΣΕΡ στις 2 Ιανουαρίου 2011, ως το εθνικό σημείο επαφής για το συντονισμό αυτών των πολιτικών που θα εφαρμοστούν από κυβερνητικούς φορείς για τον πληθυσμό των Ρομά, έχει οριστεί από το Υπουργικό Συμβούλιο το ΥΚΕ του Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων.¹²

Κατά τη διάρκεια του 2016-2017, το ΥΚΕ συντόνισε την Κυπριακή Εθνική Πλατφόρμα για τους Ρομά. Ο σκοπός της Πλατφόρμας ήταν η δημιουργία ενός πλαισίου για την ενίσχυση του διαλόγου σχετικά με τα θέματα των Ρομά, μέσω της συμμετοχής των κυβερνητικών οργανισμών, ανεξάρτητων και μη κυβερνητικών οργανισμών καθώς και τη συμμετοχή των ίδιων των Ρομά. Ήταν η πρώτη φορά που υπήρξε ένας επίσημος και ουσιαστικός διάλογος μεταξύ των δημοσίων υπαλλήλων και των Κύπριων Ρομά. Σε αυτές τις συναντήσεις συμμετείχαν Ρομά που ζουν στη Λεμεσό και στην Πάφο. Κατά τη διάρκεια των πέντε συναντήσεων διαπιστώθηκε ότι οι Ρομά αντιμετωπίζουν πολλά προβλήματα στέγασης, υγείας και κοινωνικών υπηρεσιών. Επίσης, κατά τη διάρκεια των συναντήσεων είχαν εγερθεί διάφορα θέματα προς συζήτηση με τις δημόσιες αρχές. Συζητήθηκαν διάφορα θέματα και διάφορα προγράμματα που παρέχονται στους Ρομά στις περιοχές όπου

¹⁰ Υπηρεσίες Κοινωνικής Ευημερίας, Κυπριακή Εθνική Πλατφόρμα για τους Ρομά. Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <http://www.mlsi.gov.cy/mlsi/sws/sws.nsf/All/C1AFABBCD79188BEC2257FEF003BC41D?OpenDocument> (Ανακτήθηκε στις 10 Μαρτίου 2018)

¹¹ *Policy Paper Cyprus*. "Hope for Children" CRC Policy Center. Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <https://www.uncrcpc.org.cy/policy-paper-on-roma-children-participation-in-cyprus/> (Ανακτήθηκε στις 13 Μαρτίου 2018)

¹² Απόφαση με Αρ. 72.892 στις 02.12.2011.

διαμένουν.¹³ Στο πλαίσιο αυτών των συναντήσεων, οι Ρομά είχαν την ευκαιρία να συμβουλευτούν άμεσα από τις αρχές και να εκφράσουν τις ανησυχίες και τα αιτήματά τους. Την ίδια στιγμή, οι δημόσιες αρχές ενημέρωσαν τους Ρομά για σχετικούς κανονισμούς. Όσον αφορά στην πρόσβασή τους στην απασχόληση, οι υπάλληλοι κοινωνικής πρόνοιας ενημέρωσαν τους συμμετέχοντες Ρομά για μια πρόσκληση για συμμετοχή σε πρόγραμμα κατάρτισης σε ξενοδοχεία και βιομηχανίες τροφίμων.¹⁴ Ο στόχος του συγκεκριμένου προγράμματος είναι να εκπαιδεύσει τους άνεργους που παίρνουν το Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα (ΕΕΕ). Οι δικαιούχοι αναμένονταν να αποκτήσουν, να εμπλουτίσουν, και/ή να αναβαθμίσουν τις γνώσεις και τις δεξιότητές τους στις παραπάνω ειδικότητες, με στόχο την ένταξη/επανένταξή τους στην απασχόληση. Επιπλέον, το πρόγραμμα στοχεύει στην πιστοποίηση των ικανοτήτων και των επαγγελματικών προσόντων των άνεργων δικαιούχων του ΕΕΕ στη βάση τους Συστήματος Επαγγελματικών Προσόντων (ΣΕΠ) της Αρχής Ανάπτυξης Ανθρώπινου Δυναμικού (ΑνΑΔ)¹⁵.

Κατά τη διάρκεια των συναντήσεων της Κυπριακής Εθνικής Πλατφόρμας, ο μεταφραστής/μεσολαβητής βοηθούσε να μεταφερθούν όλες οι πληροφορίες στους Ρομά στη μητρική τους γλώσσα, την Τουρκική. Η συμβολή των Ρομά στις συναντήσεις ήταν πολύ σημαντική, γεγονός το οποίο καταγράφηκε και στα πρακτικά των συνεδριάσεων (τα πρακτικά των συναντήσεων της Κυπριακής Εθνικής Πλατφόρμας δεν είναι όλα διαθέσιμα στο κοινό, όμως υπάρχουν ορισμένες πληροφορίες, τις οποίες το κοινό μπορεί να βρει στην ιστοσελίδα του ΥΚΕ).¹⁶

Παρά τις πρωτοβουλίες που είχαν προταθεί από τους συμμετέχοντες στην Πλατφόρμα ως προς την ένταξη των Κύπριων Ρομά, δεν υπήρξε καμία συγκεκριμένη απόφαση και νέες δράσεις σε επίπεδο πολιτικής, ούτε νέα προγράμματα και πόροι για προώθηση ίσων ευκαιριών για τους Κύπριους Ρομά. Οι Κύπριοι Ρομά στις συναντήσεις είχαν υψηλές προσδοκίες και ανέμεναν όπως οι αρμόδιοι φορείς κινητοποιηθούν και αντιμετωπίσουν/λύσουν άμεσα ορισμένα από τα προβλήματά τους.

Μετά τις συναντήσεις αυτές και με δεδομένη την απογοήτευση των Κύπριων Ρομά για τη μη κινητοποίηση των αρχών και τη μη επίλυση των προβλημάτων τους, αποφάσισαν να δημιουργήσουν το δικό τους ΜΚΟ που ονομάστηκε CYPROM. Ο οργανισμός αυτός είναι ο μόνος ΜΚΟ που επικεντρώνεται σε θέματα που αφορούν τους Κύπριους Ρομά στη χώρα. Στη δημιουργία του οργανισμού αυτού έχουν εμπλακεί Ρομά και μη-Ρομά. Το CYPROM μαζί με άλλους ΜΚΟ μπορούν να βοηθήσουν στην ενδυνάμωση των Κύπριων Ρομά και να τους παρέχουν περισσότερες ευκαιρίες ώστε να έχουν άμεση επικοινωνία με υπουργεία και δημόσιες υπηρεσίες σε τοπικό και εθνικό επίπεδο.

Προώθηση της ενδυνάμωσης και συμμετοχής των Ρομά

Ο ΜΚΟ CYPROM είναι από τις λίγες πρωτοβουλίες αυτο-ενδυνάμωσης των Κύπριων Ρομά, στον οποίο συμμετέχουν και μη Ρομά. Ο CYPROM ιδρύθηκε στις 14 Ιουλίου 2017, και έχει στόχο να ευαισθητοποιήσει και να προωθήσει την ενσυναίσθηση αλλά και να συμβάλει στη διαχείριση και την επίλυση των κοινωνικών προβλημάτων των Κύπριων Ρομά, δείχνοντας πάνω απ' όλα σεβασμό στην κοινωνική και πολιτιστική ταυτότητά τους. Στον οργανισμό αυτό συμμετέχουν νέοι Ρομά με όνειρα για μια καλύτερη ζωή και για πλήρη ένταξή τους στην κοινωνία. Αν και ιδρύθηκε πρόσφατα ο οργανισμός αυτός, έχει οργανώσει ήδη εκδηλώσεις ανοικτές στο κοινό με στόχο να γνωρίσουν από κοντά τους Κύπριους Ρομά και να γνωρίσουν την πολιτιστική και πολιτισμική κληρονομιά τους. Μέσα από εκδηλώσεις,

¹³ Υπηρεσίες Κοινωνικής Ευημερίας, Ενημερωτικό δελτίο με αρ. 2. Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <http://www.mlsi.gov.cy/mlsi/sws/sws.nsf/All/C1AFABBCD79188BEC2257FEF003BC41D?OpenDocument>

¹⁴ Αρχή Ανάπτυξης Ανθρώπινου Δυναμικού Κύπρου (ΑΝΑΔ). Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: http://www.hrdauth.org.cy/easyconsole.cfm/page/project/p_id/334 (Ανακτήθηκε στις 10 Μαρτίου 2018)

¹⁵ Ό.π.

¹⁶ Υπηρεσίες Κοινωνικής Ευημερίας (ΥΚΕ) (Ανακτήθηκε στις 10 Μαρτίου 2018)

προβολές ταινιών και άλλες δραστηριότητες/εκδηλώσεις, οι Κύπριοι Ρομά κινητοποιήθηκαν ακόμη περισσότερο.

Επίσης, λόγω του ότι ο CYPROM είναι νεο-ιδρυθέν οργανισμός, δεν έχει λάβει ακόμη καμία σωστή πολιτική, θεσμική ή οποιαδήποτε οικονομική ενίσχυση. Ο Οργανισμός βρίσκεται σε επαφή με διάφορα υπουργεία και τους ενημερώνει σχετικά με προβλήματα στέγασης και απασχόλησης, τα οποία αντιμετωπίζουν οι Κύπριοι Ρομά. Ορισμένα υπουργεία έχουν ήδη ανταποκριθεί στις επιστολές που έστειλε ο CYPROM, αλλά δεν δόθηκε καμιά απτή βοήθεια και φαίνεται ότι δεν υπάρχει προοπτική κατανόησης της σοβαρής κατάστασης στην οποία ζουν οι Κύπριοι Ρομά, ιδίως όσον αφορά τη στέγαση και την απασχόληση.

Άλλες εκδηλώσεις που διοργάνωσε ο CYPROM περιλαμβάνουν προβολή ταινιών/ντοκυμαντέρ, όπως το ντοκυμαντέρ «Бузук» (Το μισό), η οποία πραγματοποιήθηκε στη Λεμεσό και Λευκωσία το Νοέμβριο του 2017. Επίσης έχει διοργανώσει εκδήλωση για τη Διεθνή Ημέρα των Ρομά, στις 8 Απριλίου 2017, στην οποία συμμετείχαν Ρομά και μη-Ρομά. Την ημέρα αυτή, είχαν την ευκαιρία να γνωριστούν μεταξύ τους, Ρομά και μη Ρομά. Οι Ρομά κατάφεραν να δείξουν τις παραδόσεις και τα έθιμά τους και ήταν πολύ ενθουσιασμένοι που συμμετείχαν οι ίδιοι σε αυτές τις εκδηλώσεις. Οι δραστηριότητες αυτές θεωρήθηκαν ως μια σημαντική προσπάθεια από μέρους των Κύπριων Ρομά, καθώς κατάφεραν να γεφυρώσουν το χάσμα μεταξύ των Κύπριων Ρομά και της τοπικής κοινωνίας.

Το Υπουργείο Παιδείας, Πολιτισμού, Αθλητισμού και Νεολαίας (ΥΠΠΑΝ) αποτελεί ένα από τα παραδείγματα των επίσημων φορέων, το οποίο τα τελευταία χρόνια έχει ξεκινήσει συγκεκριμένες δράσεις με στόχο τη βελτίωση της κατάστασης στην οποία βρίσκονται οι Κύπριοι Ρομά. Τέτοιες δράσεις μπορεί να συμβάλουν στην ενδυνάμωση των Κυπρίων Ρομά. Πιο συγκεκριμένα, το ΥΠΠΑΝ έχει αναπτύξει δύο κύριες πρωτοβουλίες. Η πρώτη πρωτοβουλία είναι η υλοποίηση του προγράμματος (το οποίο δεν εντάσσεται στο αναλυτικό πρόγραμμα του σχολείου) για τους Κύπριους Ρομά που ονομάζεται «Γλώσσα, Πολιτισμός και Παράδοση των Ρομά». Τα μαθήματα διδάσκονται από το 2013 και διαρκούν 90 λεπτά την εβδομάδα για 24 εβδομάδες. Σκοπός του προγράμματος αυτού είναι η ευαισθητοποίηση των μαθητών σχετικά με τη μητρική τους γλώσσα, καθώς και για την ιστορία και τον πολιτισμό τους. Οι μαθητές αναμένονται να διαβάζουν, να μιλούν και να καταλαβαίνουν τη γλώσσα τους, να βελτιώνουν την κριτική τους σκέψη, και να προβληματίζονται σχετικά με την πολιτιστική και γλωσσική τους ταυτότητα. Μέσα από αυτό το πρόγραμμα, τα παιδιά Ρομά θα μπορούν να αποκτήσουν την ικανότητα να υπερασπίζονται τα βασικά ανθρώπινα δικαιώματά τους όσον αφορά την ταυτότητα, τον πολιτισμό και την παράδοσή τους. Η δεύτερη πρωτοβουλία αφορά την αντίληψη ότι η εκμάθηση της επίσημης γλώσσας του κράτους, που στην περίπτωση αυτή είναι τα Ελληνικά, θα είναι σημαντική για τους Κύπριους Ρομά, για να αντιμετωπιστούν τα γλωσσικά εμπόδια. Το ΥΠΠΑΝ πρότεινε την εφαρμογή προγράμματος εκμάθησης Ελληνικών δωρεάν στους Ρομά και άλλες ευπαθείς ομάδες και μετανάστες.

Εγγυήσεις για την αποτελεσματικότητα των προγραμμάτων με μεγάλους προϋπολογισμούς

Κατά τη διάρκεια της προγραμματικής περιόδου των Ευρωπαϊκών διαρθρωτικών ταμείων και ταμείων επενδύσεων (ΕΔΕΤ) 2007-2013, η Κύπρος έλαβε 11,4% (13 εκατομμύρια ευρώ) του συνολικού Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου (ΕΚΤ) στον προϋπολογισμό της για την ένταξη των μειονεκτούντων ατόμων, συμπεριλαμβανομένων και των Ρομά.¹⁷ Η ΚΔ θα λάβει ακόμη 422 εκατομμύρια ευρώ από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο και το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΤΠΑ) μεταξύ των ετών 2014-2020. Με το ποσό αυτό, περισσότερες επενδύσεις θα πρέπει να γίνουν προς όφελος των ευάλωτων ομάδων στις οποίες περιλαμβάνονται και οι Κύπριοι Ρομά. Αναμένεται ότι θα πρέπει να υλοποιούνται περισσότερες δράσεις και προγράμματα για την εξάλειψη της πρόωρης εγκατάλειψης του

¹⁷ Ευρωπαϊκή Επιτροπή: Διαθέσιμο στον ιστότοπο: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/roma_cyprus_strategy_en.pdf (Ανακτήθηκε στις 10 Μαρτίου 2018).

σχολείου. Επιπλέον, η Κύπρος αναμένεται να παράσχει διατάξεις για τη δημιουργικότητα και ψυχοκοινωνική στήριξη των μαθητών, καθώς και προγράμματα συμβουλευτικής και κατάρτισης. Όλα αυτά τα προγράμματα και οι δράσεις θα προωθούν την κοινωνική ένταξη και θα καταπολεμούν τη φτώχεια.¹⁸

Η Κύπρος συμμετείχε σε διάφορα προγράμματα που χρηματοδοτούνται από την ΕΕ με στόχο την ενδυνάμωση των Ρομά σε όλη την Ευρώπη και στην Κύπρο. Ένα τέτοιο πρόγραμμα ήταν το έργο «*Ενδοϋπηρεσιακή Κατάρτιση για την Ένταξη των Ρομά (INSETRom)*»,¹⁹ το οποίο συντόνιζε το Ευρωπαϊκό Πανεπιστήμιο Κύπρου. Το έργο αφορούσε εκπαιδευτικά ιδρύματα από οκτώ χώρες της ΕΕ και αναπτύχθηκε στο πλαίσιο της ανεπαρκούς συμμετοχής, της άνισης πρόσβασης και των δυσκολιών που αντιμετωπίζουν οι Ρομά στην εκπαίδευση. Βασίστηκε στην υπόθεση ότι η ανάπτυξη ενδοϋπηρεσιακής κατάρτισης των εκπαιδευτικών, η βελτίωση των πρακτικών τους στην τάξη και η ενίσχυση της σχέσης μεταξύ σχολείου-κοινότητας ενισχύουν την κοινωνική ένταξή τους και την ισότητα. Προηγήθηκε μια ερευνητική φάση που οδήγησε στην ανάπτυξη ενός εκπαιδευτικού προγράμματος, που περιελάμβανε οκτώ ενότητες για την κατάρτιση των εκπαιδευτικών εν ώρα εργασίας. Στην τελική φάση του έργου, πραγματοποιήθηκε μια σειρά από σεμινάρια κατάρτισης εκπαιδευτικών που είχαν ως στόχο την εκπαίδευση των εκπαιδευτικών για τις οκτώ αυτές ενότητες. Οι γνώσεις που αποκτήθηκαν μέσω αυτού του έργου συνέβαλαν στην καλύτερη κατανόηση του τι χρειάζεται για να διευκολυνθεί η χωρίς αποκλεισμούς πρακτικές που προάγουν τη συμμετοχή και καλύτερα εκπαιδευτικά αποτελέσματα για τους μαθητές Ρομά στην Κύπρο και των άλλων εταίρων στις χώρες τους. Το έργο έδειξε, επίσης, ότι η εκπαίδευση που ανταποκρίνεται στις ανησυχίες των εκπαιδευτικών και των οικογενειών Ρομά μπορεί να έχει θετικό αντίκτυπο στην αποτελεσματικότητα και την επιτυχία της εκπαίδευσης αυτής καθ' εαυτής.

Ένα άλλο χρηματοδοτούμενο από την ΕΕ έργο, στο οποίο η Κύπρος συμμετείχε ήταν το διετές έργο (2012-2014) *Σχολική Εκπαίδευση για την ένταξη των Ρομά (SEDRIN)*, έργο στο οποίο είχε λάβει μέρος και πάλι το Ευρωπαϊκό Πανεπιστήμιο Κύπρου. Το έργο αφορούσε οκτώ ιδρύματα σε επτά χώρες της ΕΕ. Η εφαρμογή του προγράμματος στην Κύπρο περιελάμβανε διερεύνηση του σχολικού αποκλεισμού των παιδιών Ρομά από τη σκοπιά των οικογενειών τους, καθώς και διερεύνηση των αναγκών των γυναικών Ρομά, έτσι ώστε να είναι σε θέση να στηρίξουν τα παιδιά τους να εγγραφούν στο σχολείο σε πρώιμη παιδική ηλικία και να επιτύχουν.

Ένα άλλο πρόγραμμα, στο οποίο συμμετείχε αυτή τη φορά το Πανεπιστήμιο Κύπρου, ήταν το πρόγραμμα Erasmus+ Σχολεία Μάθησης Κοινοτήτων στην Ευρώπη: Επιτυχείς Εκπαιδευτικές Δράσεις για όλους (SEAS4ALL) και συνεργάστηκε με το Δημοτικό Σχολείο Αγίου Αντωνίου. Οι δραστηριότητες του προγράμματος είχαν στόχο την αύξηση της εκπαιδευτικής επιτυχίας, της κοινωνικής ένταξης, τη μείωση των απουσιών και της πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου και της αύξησης της σχολικής επίδοσης μέσα από μία σειρά στρατηγικών μέτρων που ενισχύουν, μεταξύ άλλων, την κοινωνική συνοχή, τη συνύπαρξη και τη συμμετοχή της κοινότητας στις εκπαιδευτικές δραστηριότητες.

Το Συμβουλευτικό Κέντρο για τη στήριξη των Οικογενειών και των Νέων «*Ηράκλειτος*», το οποίο είναι μέλος του Συμβουλίου Κοινοτικού Εθελοντισμού (ΣΚΕ) του Δήμου Κάτω Πολεμιδιών (στα περίχωρα της Λεμεσού), ξεκίνησε ένα πρόγραμμα που συγχρηματοδοτήθηκε από την ΕΕ και την ΚΔ με στόχο την κοινωνική ενσωμάτωση των οικογενειών Ρομά που ζουν στα Πολεμίδια (2009-2017). Η πρώτη φάση του προγράμματος ήταν η διερεύνηση και η κατανόηση των προβλημάτων και των αναγκών των Κύπριων Ρομά που διαμένουν στον οικισμό των Ρομά στα Πολεμίδια. Το δεύτερο στάδιο ήταν η υλοποίηση

¹⁸ Hope for Children, CRC Policy Center, Policy paper, Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: http://www.uncrcpc.org/news/doc_files/Policy%20Paper%20Cyprus_final_letterhead.pdf (Ανακτήθηκε στις 10 Μαρτίου 2018)

¹⁹ INSETRom project. Μπορείτε να βρείτε περισσότερες πληροφορίες σε αυτόν τον σύνδεσμο: <http://www.iaie.org/insetrom/>

του έργου «Συναισθηματική επίγνωση της κοινότητας για την ενσωμάτωση των Ρομά στην κυπριακή κοινωνία». Μία από τις κυριότερες δράσεις του ΣΚΕ ήταν η διεξαγωγή έρευνας μεταξύ των Ελληνοκυπρίων που ζουν στα Πολεμίδια και η διερεύνηση των στάσεων και των αναπαραστάσεων τους σε σχέση με τους Κύπριους Ρομά που ζουν εκεί. Τα αποτελέσματα παρουσιάστηκαν σε ένα φυλλάδιο με τίτλο «Ρομά: Μύθοι, Προκαταλήψεις και Πραγματικότητα». Το φυλλάδιο παρέχει, επίσης, πληροφορίες σχετικά με τον πολιτισμό των Ρομά, τις μετακινήσεις τους, και την εγκατάστασή τους στην Κύπρο και σε άλλες Ευρωπαϊκές χώρες.

Το “Hope For Children” UNCRC Policy Center συμμετείχε στο πρόγραμμα PEER: Συμμετοχή, Εμπειρίες και Ενδυνάμωση Νέων Ρομά που χρηματοδοτήθηκε από το EU Just/2013/Action Grant και υλοποιήθηκε από τον Ιανουάριο του 2015 μέχρι το Δεκέμβριο του 2016 από εννιά εταίρους από διαφορετικές χώρες της ΕΕ (επτά πανεπιστήμια, δύο ερευνητικά ινστιτούτα, δύο ΜΚΟ, και οκτώ συνεργαζόμενους εταίρους) με συνολικό προϋπολογισμό πάνω από 800.000 Ευρώ. Το πρόγραμμα PEER είχε στόχο να ενεργοποιήσει τους νέους Ρομά να λαμβάνουν μέρος σε δραστηριότητες που αφορούν την εκμάθηση για συμμετοχική έρευνα δράσης και τον εντοπισμό των ζητημάτων που τους απασχολούν, να κατανοούν καλύτερα τα προβλήματα μαθαίνοντας από τους άλλους, να αναλύουν διάφορα θέματα και να είναι σε θέση να αλλάξουν καταστάσεις, να κάνουν σχέδια για επίτευξη αυτών των αλλαγών και να μοιράζονται με άλλους τις εμπειρίες και τα επιτεύγματά τους. Οι αλλαγές μπορούν να γίνουν με βάση τις δικές τους αντιλήψεις, τις απόψεις και ενέργειες των συνομηλίκων τους και των ευρύτερων κοινοτήτων, ή τις ενέργειες και τις αποφάσεις των επαγγελματιών και των πολιτικών.

Όλα τα προαναφερθέντα προγράμματα χρηματοδοτήθηκαν σε διαφορετικές περιόδους που ξεκινούσαν από το 2009 και τέλειωναν το 2016 και τέθηκαν σε εφαρμογή από διάφορα ιδρύματα και κέντρα με στόχο την κοινωνική ένταξη όχι μόνο των Κυπρίων Ρομά, αλλά σε ορισμένες περιπτώσεις όλων των ευπαθών ομάδων που ζουν στην Κύπρο. Τα περισσότερα από τα προγράμματα/έργα που χρηματοδοτήθηκαν από την ΕΕ επικεντρώθηκαν στην εκπαίδευση. Επιπλέον, ορισμένα από τα έργα συνεργάστηκαν με ένα συγκεκριμένο σχολείο στη Λεμεσό (Δημοτικό σχολείο Αγίου Αντωνίου), δεδομένου ότι αυτό είναι το σχολείο με το μεγαλύτερο πληθυσμό Ρομά μαθητών. Το πρώτο έργο (project INSETRom) στόχευε κυρίως στην κατάρτιση των εκπαιδευτικών σε ένα σχολείο όπου οι νέοι δάσκαλοι έρχονται στο σχολείο και δεν γνώριζαν τι εφαρμόζαν οι προηγούμενοι εκπαιδευτικοί στους Ρομά μαθητές τους και σε άλλες ευπαθείς ομάδες. Η πρόταση του έργου αυτού ήταν ότι θα πρέπει να γίνει περισσότερη κατάρτιση των εκπαιδευτικών στο περιεχόμενο του προγράμματος σπουδών που προτείνει το έργο, προκειμένου να συνεχιστούν οι σχετικές πρωτοβουλίες. Το τρίτο και το τέταρτο έργο πήγε πέρα από το σχολείο. Διερεύνησαν απόψεις και στάσεις Ελληνοκυπρίων απέναντι στους Ρομά και τους Κύπριους Ρομά για θέματα που αφορούσαν τη σχολική φοίτηση των Ρομά και τις ανάγκες τους. Και τα δύο έργα φάνηκαν να είναι χρήσιμα, δεδομένου ότι έδωσαν ευκαιρίες στους Κύπριους Ρομά (κυρίως γυναίκες) να εκφραστούν και να μιλήσουν για τη ζωή τους, τον τρόπο ζωής τους και για ζητήματα που αφορούσαν το εκπαιδευτικό σύστημα, την υγεία, την ανεργία, κ.λ.π. Παρά το ότι το πρόγραμμα έχει τελειώσει, το Κέντρο Στήριξης Οικογένειας και Νέων «Ηράκλειτος» συνεχίζει να επισκέπτεται τον οικισμό στα Πολεμίδια και να τους προσφέρει στήριξη. Ωστόσο, θα πρέπει να δοθεί μεγαλύτερη προσοχή στους Κύπριους Ρομά που ζουν εκεί, επειδή είναι απομονωμένοι και δεν λαμβάνουν τη βοήθεια που χρειάζονται. Το τελευταίο έργο ονομάζεται PEER και ήταν ένα πολύ παραγωγικό έργο. Οι εκπαιδευτές επισκέφθηκαν και τις δύο περιοχές της Λεμεσού που ζουν Κύπριοι Ρομά, την περιοχή Αγίου Αντωνίου και αυτή των Πολεμιδιών. Στο τέλος του Προγράμματος, ένας εκπαιδευτής και δύο παιδιά Ρομά συμμετείχαν στο τελικό συνέδριο όπου μοιράστηκαν εκεί τις εμπειρίες τους με άλλους συμμετέχοντες του ίδιου προγράμματος από άλλες χώρες. Το έργο αυτό έδωσε ευκαιρίες στα παιδιά Ρομά να ταξιδεύουν, να επισκεφθούν άλλα μέρη, να συναντηθούν με άλλους Ρομά και να κάνουν φίλους.

ΚΑΤΑΠΟΛΕΜΗΣΗ ΤΩΝ ΔΙΑΚΡΙΣΕΩΝ

Εκπαιδευτικός και κοινωνικός διαχωρισμός

Στην Κύπρο, τα σχολεία που έχουν συγκριτικά μεγάλο αριθμό μαθητών Ρομά είχαν συμπεριληφθεί αρχικά στις Ζώνες Εκπαιδευτικής Προτεραιότητας (ΖΕΠ), μια πρωτοβουλία που υλοποιήθηκε την περίοδο 2007-2014. Η πρωτοβουλία ΖΕΠ συνεχίστηκε μέχρι το σχολικό έτος 2013-2014. Το 2015, ξεκίνησε από το ΥΠΠΑΝ ένα νέο σχέδιο παρακολούθησης χρηματοδοτούμενο από το ΕΚΤ, το ονομαζόμενο «Δράσεις για την κοινωνική και σχολική ένταξη» (ΔΡΑΣΕ)²⁰. Αυτό το έργο εφαρμόζεται από το ΥΠΠ σε εθνικό επίπεδο για την περίοδο 2014-2020²¹.

Τα σχολεία που εντάσσονται στα ΖΕΠ έχουν μια μικρή απόκλιση από το κανονικό εκπαιδευτικό μοντέλο. Τα ΖΕΠ άρχισαν το 2004 και εφαρμόζονταν μόνο σε ένα μικρό αριθμό σχολείων σε όλη τη χώρα σε περιοχές που θεωρούνται κοινωνικά μειονεκτούσες με βάση διάφορα κριτήρια, μεταξύ των οποίων στο σχολείο να υπάρχουν αλλόγλωσσοι μαθητές. Τα σχολεία ΖΕΠ αποτελούνταν από σύμπλεγμα σχολείων που λάμβαναν επιπλέον βοήθεια από το ΥΠΠΑΝ, όπως τα να έχουν λιγότερους μαθητές στην τάξη, περισσότερες ώρες ενισχυτικής διδασκαλίας και δωρεάν γεύμα για όλους τους μαθητές, αλλά δεν αποκλίνει από το αναλυτικό πρόγραμμα του ΥΠΠΑΝ. Το ΔΡΑΣΕ σήμερα επεκτείνει την παροχή ΖΕΠ σε μεγαλύτερο αριθμό σχολείων.

Τα παιδιά Ρομά ομαδοποιούνται σε σχολεία αλλόγλωσσων μαθητών και ειδικά με τους Τουρκόφωνους μαθητές. Μια έκθεση σχετικά με τις διακρίσεις των Ρομά από το 2012 υποστηρίζει ότι, παρόλο που «τα μαθήματα ελληνικής γλώσσας-στήριξης που προσφέρονται στους μη-Έλληνες ομιλητές, το κράτος δεν είναι σε θέση να αποφύγει το σχολείο του διαχωρισμού των τουρκόφωνων μαθητών, οι περισσότεροι εκ των οποίων είναι Ρομά»²². Όσον αφορά τις διακρίσεις στον τομέα της εκπαίδευσης, η Έκθεση συνοψίζει τα κύρια παράπονα που υποβάλλονται όλα αυτά τα χρόνια στο Φορέα για την Ισότητα ως εξής: «θρησκευτικές ομολογίες, απαλλαγή από το μάθημα θρησκευτικών, το σχολείο του διαχωρισμού και το περιεχόμενο και τη μέθοδο της εκπαίδευσης των μαθητών Ρομά»²³.

Παρά το γεγονός ότι η εκπαίδευση είναι ένας από τους κύριους παράγοντες για την ένταξη των Κύπριων Ρομά στην κοινωνία, η στέγαση είναι επίσης πολύ σημαντική, διότι μπορεί να καθορίσει άλλες πτυχές της ζωής, όπως η απασχόληση, η υγεία, και οι υπηρεσίες κοινωνικής πρόνοιας. Στην Κύπρο έχουν ληφθεί καλές πρακτικές και σημαντικά μέτρα για την καταπολέμηση του αστικού διαχωρισμού των Κύπριων Ρομά. Η πολιτική αναφέρεται σε μέτρα που έχουν ήδη ληφθεί για να μειωθεί το χάσμα μεταξύ των Κύπριων Ρομά και της υπόλοιπης κοινωνίας σε δύο τομείς: πρώτον, επισκευές και βελτιώσεις 20 σπιτιών που κατοικούνται από Κύπριους Ρομά (πρώην Τουρκοκυπριακές κατοικίες) στη Λεμεσό και 25 στην Πάφο. Μετά την τουρκική εισβολή στην Κύπρο το 1974, οι περισσότεροι Κύπριοι Ρομά (Κουρπέτες) μετακινήθηκαν από τον νότο προς τον βορρά. Κατά τη διάρκεια των δύο τελευταίων δεκαετιών ομάδες Ρομά από τον βορρά κινήθηκαν προς τον νότο και εγκαταστάθηκαν σε κοινωνικο-οικονομικά υποβαθμισμένες αστικές περιοχές (UNOPS 2004). Πιο συγκεκριμένα, οι μετακινήσεις των Κύπριων Ρομά από τον βορρά στον νότο – κυρίως Λεμεσό και Πάφο, άρχισαν από τον Οκτώβριο του 1999 και συνέχισαν μέχρι και το 2001. Από τον Απρίλιο του 2003, με το άνοιγμα των οδοφραγμάτων, η εισροή των Ρομά στον νότο αυξήθηκε.

²⁰ΥΠΠΑΝ, Ενημερωτικό δελτίου 11 Μαρτίου 2016. Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <http://enimerosi.moeec.gov.cy/archeia/1/ypp3831a> (Ανακτήθηκε στις 15 Ιουλίου 2018)

²¹ EACEA National Policies Platform, 4.4 Inclusive programmes for young people, Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/en/content/youthwiki/44-inclusive-programmes-young-people-cyprus> (Ανακτήθηκε στις 15 Ιουλίου 2018)

²² Trimikliniotis, Nikos. 2012. Discrimination on the ground of religion belief-Cyprus report. Utrecht: Human European Consultancy. σ.12.

²³ Ό.π., σ. 31.

Σήμερα, προγράμματα στέγασης για τους Ρομά, αποτελούν οι 16 προκατασκευασμένες οικιστικές μονάδες έξω από τη Λεμεσό και 24 εκτός της Πάφου, που είναι εξοπλισμένες με βασικές εγκαταστάσεις, συμπεριλαμβανομένου του πόσιμου νερού, ηλεκτρικής ενέργειας, ηλιακών θερμοσίφωνων, γραμμής τηλεφώνου, και αποχετευτικό σύστημα.²⁴ Παρά το ότι προσφέρουν ευκαιρίες στέγασης στους Ρομά, αυτή η κυβερνητική πολιτική φαίνεται να έχει δημιουργήσει γκέτο, στοχεύοντας ειδικά στους Ρομά, διατηρώντας έτσι το διαχωρισμό. Την ίδια στιγμή, υπάρχουν οικογένειες που ζουν σε σπίτια με χαμηλό επίπεδο άνεσης και ποιότητας. Ειδικά εκείνοι που ζουν στην περιοχή Πολεμιδιών στη Λεμεσό, η κατάσταση των σπιτιών τους είναι άσχημη (χωρίς νερό, χωρίς ηλεκτρικό ρεύμα, κ.λπ.). Είναι η περιοχή της πρώην χωματερής, μακριά από την πόλη και εντελώς απομονωμένη από άλλες κοινότητες, χωρίς πρόσβαση στα μέσα μαζικής μεταφοράς.²⁵ Έχουν γίνει σκέψεις για να μετακινηθούν οι Ρομά από την περιοχή που είναι απομονωμένοι και να τους «μεταφέρουν» σε άλλες περιοχές σε διαφορετικές γειτονιές προσπαθώντας να αποφύγουν την γκετοποίηση και να δώσουν ευκαιρίες ένταξής τους με άλλους μη-Ρομά.

Μεροληπτική συμπεριφορά από την αστυνομία, παράβαση καθήκοντος από τις εισαγγελικές αρχές ή τα δικαστήρια

Όσον αφορά στη συμπεριφορά διακρίσεων από την αστυνομία, εισαγγελείς ή δικαστήρια, υπάρχει έλλειψη διαθέσιμων πληροφοριών ή δεδομένων. Για να δοθεί μία σωστή απάντηση σ' αυτό το σημείο θα πρέπει να γίνει μια συγκεκριμένη περιπτωσιολογική μελέτη και αξιολόγηση των συμπεριφορών μεταξύ των Κύπριων Ρομά και αστυνομίας/εισαγγελιών/δικαστηρίων.

²⁴ Έκθεση για την Κύπρο από ECRI, 2016. Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <https://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/Country-by-country/Cyprus/CYP-CbC-V-2016-018-GRC.pdf> (Ανακτήθηκε στις 3 Ιουνίου 2018)

²⁵ Ο.π., σ.30.

ΚΑΤΑΠΟΛΕΜΗΣΗ ΤΟΥ ΑΝΤΙΤΣΙΓΓΑΝΙΣΜΟΥ

Θεσμικές ρυθμίσεις για την καταπολέμηση των διακρίσεων και την αντιμετώπιση του αντιτσιγγανισμού

Στην Κύπρο υπάρχει νομοθεσία κατά του ρατσισμού και των φυλετικών διακρίσεων²⁶. Το ΥΠΠΑΝ, μετά από εισήγηση της Αρχής κατά των Διακρίσεων, έχει δημιουργήσει έναν «Κώδικα συμπεριφοράς κατά του ρατσισμού και οδηγό διαχείρισης και καταγραφής ρατσιστικών περιστατικών». ²⁷ Ο κώδικας αυτός είναι ένας πρακτικός οδηγός για τη διαχείριση συμβάντων που αφορούν τον ρατσισμό, των ρατσιστικών περιστατικών, την ομοφοβία, την τρανσφοβία, τον εκφοβισμό, τις διακρίσεις, τα στερεότυπα, την ποικιλομορφία, κλπ. Στόχος του κώδικα αυτού είναι να συμβάλει στη μείωση των περιστατικών εκφοβισμού και των διακρίσεων στα σχολεία²⁸.

Όσον αφορά την απασχόληση, τόσο η οικονομική κρίση της τελευταίας δεκαετίας περίπου όσο και η άνοδος της ανεργίας που ακολούθησε αποτελούν εμπόδια για τους Κύπριους Ρομά ως προς το να έχουν πρόσβαση στην αγορά εργασίας. Έτσι, παρατηρείται περιορισμένη πρόσβαση σε ορισμένους τομείς, και οι Κύπριοι Ρομά απασχολούνται κατά κύριο λόγο στο γεωργικό τομέα. Οι Κύπριοι Ρομά κατά τη διάρκεια της συνάντησης της Κυπριακή Εθνική Πλατφόρμας για ένταξη των Ρομά εξέφρασαν την απογοήτευσή τους για τις διαδικασίες εξεύρεσης θέσεων εργασίας πλήρους απασχόλησης. Όπως ισχυρίστηκαν, όταν υποβάλλουν αίτηση για κενή θέση απορρίπτονται από τους εργοδότες λόγω του συνολικού τους κοινωνικού στάτους και επειδή οι εργοδότες προτιμούν να απασχολούν Ελληνοκύπριους.

Ο «αντιτσιγγανισμός», πιο ειδικά, δεν αναγνωρίζεται από το κράτος ως ειδική μορφή ρατσισμού και ως βασική αιτία αποκλεισμού των Κυπρίων Ρομά ή άλλων Ρομά που ζουν στην Κύπρο. Επίσης, δεν έχουν αναληφθεί συγκεκριμένες πρωτοβουλίες σε αυτόν τον τομέα. Ως εκ τούτου, δεν υπάρχει καμία δομή που να εγκαθιδρύει και να συντονίζει προγράμματα και πρωτοβουλίες για την αντιμετώπιση στάσεων αντιτσιγγανισμού.

Καταπολέμηση του εγκλήματος μίσους και ρητορικής μίσους κατά των Ρομά, και αντιτσιγγανική ρητορική των πολιτικών, των δημόσιων προσώπων, και των μέσων μαζικής ενημέρωσης

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή κατά του Ρατσισμού και της Μισαλλοδοξίας (ECRI) θεωρεί ότι η Κύπρος δεν έχει αναπτύξει μια συγκεκριμένη στρατηγική για την ενσωμάτωση των Κύπριων Ρομά στην κοινωνία. Όπως παρατηρήθηκε στην τέταρτη έκθεση της ECRI, οι Ρομά εξακολουθούν να αγνοούνται και να αποφεύγονται στην κοινωνία και ότι πολλοί ισχυρίζονται ότι οι Ρομά είναι «αόρατοι». ²⁹ Την ίδια στιγμή, ο ρατσισμός, οι διακρίσεις και η προκατάληψη εξακολουθούν να υφίστανται. Οι Ρομά, αν και λίγοι σε αριθμό, είναι μία εξαιρετικά ευάλωτη ομάδα που απαιτεί ιδιαίτερη προσοχή για να βελτιωθεί η κατάστασή τους. ³⁰ Ως εκ τούτου η ECRI συνιστά την ανάπτυξη μιας ολοκληρωμένης στρατηγικής για την ένταξη των Ρομά σε όλους τους τομείς της ζωής, συμπεριλαμβανομένων των μέτρων που αποσκοπούν στην εξάλειψη των διακρίσεων και των προκαταλήψεων, θέτοντας

²⁶ Leandros Savvides, κ.ά., *Racism and related discriminatory practices in Cyprus*. ENAR Shadow Report 2011-2012. European Network against Racism. Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <http://cms.horus.be/files/99935/MediaArchive/publications/shadow%20report%202011-12/Cyprus%20-%20unedited.pdf> (Ανακτήθηκε στις 3 Ιουνίου 2018).

²⁷ «Κώδικας Συμπεριφοράς κατά του Ρατσισμού & Οδηγός Διαχείρισης και Καταγραφής Ρατσιστικών Περιστατικών», Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <http://naos.risbo.org/wp-content/uploads/2017/04/Cyprus-antiracism-code.pdf> (Ανακτήθηκε στις 3 Ιουνίου 2018).

²⁸ Κώδικας συμπεριφοράς κατά του Ρατσισμού. Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: https://ec.europa.eu/education/compendium/code-practice-against-racist-behaviour_en (Ανακτήθηκε 15 Ιουλίου 2018)

²⁹ Έκθεση της ECRI για την Κύπρο 2016. σ. 21.

³⁰ Έκθεση της ECRI για την Κύπρο 2011. σ. 29.

στόχους, και ορίζοντας δείκτες επιτυχίας και αξιολόγησης του συστήματος παρακολούθησης. Όπως προτείνεται, αυτό θα πρέπει να επιτευχθεί σε στενή συνεργασία με τα μέλη της κοινότητας των Ρομά, καθώς θα πρέπει να δαπανηθεί επαρκής χρηματοδότηση έτσι ώστε η στρατηγική να τεθεί σε ισχύ.³¹

Αναλύοντας και σχηματίζοντας αφηγήσεις και στάσεις απέναντι στους Ρομά

Ένας αριθμός Κύπριων Ρομά μεταφέρθηκε σε απομακρυσμένες περιοχές κυρίως για να ικανοποιηθούν οι τοπικές κοινότητες, που τους αντιμετώπιζαν με εχθρότητα και δεν επιθυμούσαν να ζουν κοντά τους.³² Το 2010, διεξήχθη στην περιοχή Πολεμιδιών, μία κοινωνιολογική έρευνα με στόχο την καταγραφή των στάσεων και των αντιλήψεων των τοπικών κατοίκων απέναντι στους Ρομά που ζουν σε προκατασκευασμένα σπίτια σε προκαθορισμένες περιοχές. Στην έρευνα συμμετείχαν 355 κάτοικοι της περιοχής των οποίων το 77,5 % δήλωσαν ότι διαφωνούν με τη μετακίνηση των οικογενειών Ρομά στα Πολεμίδα και το 40,8 % να θεωρούν τους Ρομά επικίνδυνους.³³

Επιπλέον, η Κύπρος είναι ένα από τα δύο κράτη μέλη της ΕΕ (το άλλο είναι η Ιταλία), όπου η απόλυτη πλειοψηφία των ερωτηθέντων (5%) διαφωνούν ότι η κοινωνία θα μπορούσε να επωφεληθεί από την καλύτερη ένταξη των Ρομά³⁴. Ομοίως, η έρευνα του Ειδικού Ευρωβαρόμετρου με Αρ. 393 έδειξε ότι περίπου το 42% των ερωτηθέντων πιστεύουν ότι οι πολίτες της χώρας τους θα αισθάνονται άβολα, αν τα παιδιά τους είχαν συμμαθητές Ρομά. Αυτός ο αριθμός υπάρχει και σε χώρες με μεγάλο πληθυσμό Ρομά, όπως η Ουγγαρία ή η Ιταλία.³⁵

Οι Ρομά ισχυρίζονται ότι δεν μπορούν εύκολα να βρουν δουλειά επειδή αφενός δεν ξέρουν πολύ καλά την ελληνική γλώσσα και αφετέρου, επειδή είναι Ρομά, δεν τους εμπιστεύονται οι εργοδότες τους και ανησυχούν για την ποιότητα του έργου τους (ανέκδοτα στοιχεία).

Δεδομένου ότι η ομιλία μίσους κατά των Ρομά δεν έχει ακόμη διερευνηθεί στην Κύπρο και ότι επί του παρόντος δεν υπάρχουν συγκεκριμένες μελέτες σχετικά με το θέμα αυτό, η παρούσα έκθεση δεν μπορεί να παράσχει συγκεκριμένες πληροφορίες σχετικά με την ύπαρξη ή όχι αυτού του φαινομένου. Ωστόσο, για την πρόληψη των αρνητικών στερεοτύπων και των στάσεων απέναντι στους Ρομά, ο CYPROM μέσω διαφόρων μέσων ενημέρωσης και εκδηλώσεων (π.χ. πολιτιστική εκδήλωση στις 8 Απριλίου, Εθνική Ημέρα των Ρομά) αυξάνει την ευαισθητοποίηση για την ένταξη των Ρομά στην ευρύτερη κοινωνία. Οι Κύπριοι Ρομά και άλλα μέλη της Επιτροπής (μη Ρομά) επισκέφθηκαν το 2017 και το 2018 τοπικά ραδιόφωνα για να παρουσιάσουν το CYPROM και τους στόχους του. Επιπλέον, οι Κύπριοι Ρομά μέσω των ιστοτόπων τους στο Facebook και μέσω άλλων μέσων μιλούν για το παρελθόν τους, την παράδοση, τη γλώσσα και τον πολιτισμό τους.

³¹ Έκθεση της ECRl για την Κύπρο 2016 σ. 21.

³² FRANET National Focal Point Social Thematic Study, The situation of Roma, 2012, Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <http://fra.europa.eu/sites/default/files/situation-of-roma-2012-cy.pdf> (Ανακτήθηκε στις 29 Ιουνίου 2018).

³³ Οδηγός πληροφόρησης «Τσιγγάνοι: μύθοι, προκαταλήψεις και πραγματικότητες» 2010 (Οδηγός έργου που συγχρηματοδοτήθηκε από την Ευρωπαϊκή Ένωση και την Κυπριακή Δημοκρατία για το 2010 ως Ευρωπαϊκό Έτος Καταπολέμησης της Φτώχειας και του Κοινωνικού Αποκλεισμού).

³⁴ Ο.π.σ. 116.

³⁵ European Commission. *Discrimination in the EU in 2012. Report*. Special Eurobarometer n. 393. (2012) σ. 113. Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/archives/ebs/ebs_393_en.pdf (Ανακτήθηκε στις 27 Ιουνίου 2018).

ΕΙΣΗΓΗΣΕΙΣ

Διακυβέρνηση και συνολικό πλαίσιο πολιτικής

1. Οι υπάλληλοι, οι πολιτικοί, φορείς ισότητας, οι τοπικές και περιφερειακές αρχές, θα πρέπει να καλέσουν τους εκπροσώπους των Κύπριων Ρομά να ανοίξουν διάλογο μαζί τους, για να συζητήσουν πιθανές και αποτελεσματικές πρακτικές με έμφαση στην απασχόληση και τη στέγαση, καθώς αυτές οι δύο πτυχές όπως έχει φανεί από τα πορίσματα της Εθνικής Πλατφόρμας για την ένταξη των Ρομά είναι τα πιο αναγκαία.
2. Το Εθνικό Σημείο Επαφής για τους Ρομά της Κύπρου και η κοινωνία των πολιτών πρέπει να διευκολύνουν στο να υπάρχει πιο εντατική συνεργασία στην ανταλλαγή πληροφοριών, πρακτικών και εμπειριών μεταξύ Ρομά και μη-Ρομά, σε τοπικό, περιφερειακό και εθνικό επίπεδο.
3. Η κυβέρνηση θα πρέπει να καθορίσει και να διαθέσει σαφείς προϋπολογισμούς για την υλοποίηση των δράσεων που στοχεύουν στην ένταξη των Ρομά.

Καταπολέμηση των διακρίσεων

4. Θα πρέπει να διεξαχθούν, με την υποστήριξη της κυβέρνησης, κοινωνικές έρευνες και συλλογή δεδομένων σχετικά με τις συνθήκες ζωής και την κατάσταση των Ρομά, π.χ. στους τομείς της στέγασης, της απασχόλησης, της υγειονομικής περίθαλψης. Τα αποτελέσματα αυτών των ερευνών θα ήταν χρήσιμα για τα υπουργεία και τους φορείς χάραξης πολιτικής, οι οποίοι θα μπορούσαν να συνεχίσουν να αναπτύσσουν πιο συγκεκριμένα μέτρα και πολιτικές που αφορούν τα ζητήματα των Ρομά.
5. Καθιερωμένες πολιτικές που έχουν σημαντικό αντίκτυπο για τους Ρομά θα πρέπει να παρακολουθούνται και να αξιολογούνται.
6. Διάφορα υπουργεία, όπως το ΥΠΠΑΝ, το Υπουργείο Εσωτερικών, το Υπουργείο Υγείας, καθώς και οι δήμοι, ΜΚΟ, κ.ά., θα πρέπει να αξιολογούν προηγούμενες δράσεις και παρεμβάσεις και να εφαρμόσουν νέα προγράμματα για τους Ρομά με τους Ρομά.

Αντιμετώπιση αντισιγανισμού

7. Οι Δήμοι και οι ΜΚΟ θα πρέπει να οργανώνουν εκστρατείες για ενημέρωση όλων των Κύπριων και άλλων πολιτών που ζουν στην Κύπρο για τους Κύπριους Ρομά και το σύλλογό τους και για τις μέχρι τώρα ενέργειες και δραστηριότητές τους.
8. Διάφορα υπουργεία, δήμοι, ΜΚΟ, κ.λπ. θα πρέπει να εντοπίσουν τα κενά και τις προκλήσεις στην ενδεχόμενη ύπαρξη εγκλημάτων μίσους και ρητορικής μίσους στο πλαίσιο της εθνικής νομοθεσίας, πολιτικής και πρακτικής. Δεδομένου ότι η ρητορική μίσους κατά των Ρομά στην Κύπρο δεν έχει ακόμα διερευνηθεί και δεν υπάρχουν ειδικές μελέτες σχετικές με αυτό το θέμα, οι μελέτες αυτές πρέπει να διεξάγονται και η κυβέρνηση θα πρέπει στη συνέχεια να λάβει μέτρα με τη συνεργασία των υπουργείων ή/και ΜΚΟ για την καταπολέμηση των στερεοτύπων, των προκαταλήψεων, του μίσους, των συμπεριφορών και ομιλιών μίσους κατά των Ρομά.
9. Το ευρωπαϊκό πρόγραμμα κατάρτισης ROMED θα πρέπει να επεκταθεί και να δώσει ευκαιρίες και στους Κύπριους Ρομά να συμμετάσχουν στις εκπαιδεύσεις τους για διαπολιτισμική μεσολάβηση. Η εκπαίδευση των διαμεσολαβητών θα βελτιώσει την πρόσβαση των Ρομά στις τοπικές υπηρεσίες.
10. Οι διαμεσολαβητές Ρομά σε άλλες Ευρωπαϊκές χώρες έχουν δείξει τη σπουδαιότητα του έργου τους, την αξία και σημασία τους. Με βάση την εκπαίδευσή τους, η κυβέρνηση θα πρέπει να καθορίσει και να διαθέσει σαφείς προϋπολογισμούς για την εκπαίδευση και την ενδυνάμωση των Ρομά ως μεσολαβητές, έτσι ώστε να είναι σε θέση να βοηθούν οι ίδιοι τις κοινότητές τους.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Demetriou, Corina, και Trimikliniotis, Nicos. 2007. *The Cypriot Roma/Gypsies and the failure of education: anti-discrimination and multiculturalism as a post-accession challenge*. Ανακοίνωση στο συνέδριο 'The minorities of Cyprus: past, present and future', 24-25 Νοεμβρίου, Λευκωσία, Κύπρος.

Hadjisoteriou, Christina. 2010. *Europeanising intercultural education: politics and policy making in Cyprus*. *European Educational Research Journal* 4:471-83.

Hadjitheodoulou-Loizidou, Pavlina, και Symeou, Loizos. 2007. *Promoting closer ties and cooperation between the school, the family and the community in the framework of intercultural education*. *International Journal about Parents in education* 1(0):63-72.

Leandros Savvides κ.ά., *Racism and related discriminatory practices in Cyprus*. ENAR Shadow Report 2011-2012. European Network against Racism. Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο:
<http://cms.horus.be/files/99935/MediaArchive/publications/shadow%20report%202011-12/Cyprus%20-%20unedited.pdf> (Ανακτήθηκε στις 3 Ιουνίου 2018)

Pelekani, Chryso. 2013. *Teaching Greek Language as a Second Language (L2). Case study in teaching Greek to Roma women at Polemidia area, Limassol*. Πρακτικά Συνεδρίου "Breaking classroom silences: Addressing difficult issues in education".

Symeou, L., Luciak M., και Gobbo, F. (2009). *Focus editorial address: Teacher training for Roma inclusion: implementation, outcomes and reflections of the INSETRom project*. *Intercultural Education*, 20(6), 493-496.

Symeou, Loizos, Karagiorgi, Yiasemina, Roussounidou, Eleni, και Kaloyirou, Chrystalla. 2009. *Roma and their education in Cyprus: reflections on INSETRom teacher training for Roma inclusion*. *Intercultural Education* 20(6):511-521.

Symeou, Loizos. 2015. *Roma women and the school inclusion of Roma: The findings of the SEDRIN project and teacher education implications*. Ανακοίνωση σε Συμπόσιο στο 9th Conference of the European Association for Practitioner Research on Improving Learning (EAPRIL) (25-28 Νοεμβρίου, 2014, Λευκωσία, Κύπρος).

Theodorou, Eleni, και Symeou, Loizos. 2013. *Experiencing the same but differently: indigenous minority and immigrant children's experiences in Cyprus*. *British Journal of Sociology of Education* 34(3):354-372.

Trimikliniotis, Nicos. 2007. *Report on measures to combat discrimination*. Directives 2000/43/EC και 2000/78/EC: Country Report. Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο:
http://ec.europa.eu/employment_social/fundamental_rights/pdf/legnet/cyrep07_en.pdf (Ανακτήθηκε στις 10 Φεβρουαρίου, 2019).

Trimikliniotis, Nicos και Demetriou Corina. 2009. Κεφάλαιο στους Nicholas Coureas και Andrekos Varnava (εκδ.) *The Minorities of Cyprus: Development Patterns and the Identity of the Internal-Exclusion*, Cambridge Scholars Publishing.

Trimikliniotis, Nicos. 2012. *Discrimination on the ground of religion belief-Cyprus report*. Utrecht: Human European Consultancy.

UNOPS. 2004. *Educational needs of Turkish-speaking children in Limassol*. Nicosia: UNOPS.

Zembylas, Michalinos. 2010. *Racialization/ethnicization of school emotional spaces: politics of resentment*. *Race Ethnicity and Education* 13(2):253-270.

Ηλεκτρονικές πηγές:

Αρχή Ανάπτυξης Ανθρώπινου Δυναμικού Κύπρου (ΑΝΑΔ). Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο:
http://www.hrdauth.org.cy/easyconsole.cfm/page/project/p_id/334 (Ανακτήθηκε στις 10 Μαρτίου 2018)

Code of practice against racism behavior. Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: https://ec.europa.eu/education/compendium/code-practice-against-racist-behaviour_en (Ανακτήθηκε στις 2 Απριλίου 2018)

Code of Conduct against Racism And Guide for Managing and Recording Racist Incidents. Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: <http://naos.risbo.org/wp-content/uploads/2017/04/Cyprus-antiracism-code.pdf> (Ανακτήθηκε στις 3 Ιουνίου 2018).

Code of Practice Against Racist Behaviour. Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: https://ec.europa.eu/education/compendium/code-practice-against-racist-behaviour_en , (Ανακτήθηκε στις 15 Ιουλίου 2018)

Cyprus National Reform Programme 2017. Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: <https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/2017-european-semester-national-reform-programme-cyprus-en.pdf> (Ανακτήθηκε στις 27 Ιουνίου 2018).

CYPROM – Ιστοσελίδα του Cypriot Roma Association και άλλες σχετικές ιστοσελίδες για τους Κύπριους Ρομά. Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο:

<https://www.facebook.com/groups/609407682529563/>
<https://www.facebook.com/cyprusromainclusion/>

Cyprus Mail online; UN wants Cyprus to prosecute more hate speech. Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: <http://cyprus-mail.com/2017/05/13/un-wants-cyprus-prosecute-hate-speech/> (Ανακτήθηκε στις 3 Απριλίου 2018)

Cyprus FRANET National Focal Point Social Thematic Study The situation of Roma 2012. Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: <http://fra.europa.eu/sites/default/files/situation-of-roma-2012-cy.pdf> (Ανακτήθηκε στις 10 Μαρτίου 2018)

Τμήμα Εργασίας. Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: http://www.mlsi.gov.cy/mlsi/dl/dl.nsf/page1a_en/page1a_en?OpenDocument (Ανακτήθηκε στις 15 Ιουλίου 2018).

EACEA National Policies Platform, 4.4 Inclusive programmes for young people. Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: <https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/en/content/youthwiki/44-inclusive-programmes-young-people-cyprus> (Ανακτήθηκε στις 15 Ιουλίου 2018)

Έκθεση ECRI για την Κύπρο (2011). Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: <https://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/Country-by-country/Cyprus/CYP-CbC-IV-2011-020-ENG.pdf> (Ανακτήθηκε στις 28 Ιουνίου 2018)

Έκθεση ECRI για την Κύπρο (2016). Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: <https://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/Country-by-country/Cyprus/CYP-CbC-V-2016-018-GRC.pdf> (Ανακτήθηκε στις 15 Μαρτίου 2018)

European Commission. Discrimination in the EU in 2012. Report. Special Eurobarometer n. 393. (2012) σ. 113. Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/archives/ebs/ebs_393_en.pdf (Ανακτήθηκε στις 27 Ιουλίου 2018).

Υπουργείο Εργασίας, Πολιτική εργοδότησης. Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: http://www.mlsi.gov.cy/mlsi/dl/dl.nsf/page5j_en/page5j_en?OpenDocument (Ανακτήθηκε στις 15 Ιουλίου 2018).

FRANET National Focal Point Social Thematic Study, The situation of Roma, 2012, Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: <http://fra.europa.eu/sites/default/files/situation-of-roma-2012-cy.pdf> (Ανακτήθηκε 29 Ιουνίου 2018).

Hope for Children, CRC Policy Center, Policy paper. Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: http://www.uncrcpc.org/news/doc_files/Policy%20Paper%20Cyprus_final_letterhead.pdf (Ανακτήθηκε στις 10 Μαρτίου 2018)

InsetRom: Για περισσότερες πληροφορίες επισκεφτείτε την ιστοσελίδα: <http://www.iaie.org/insetrom>

MOEC, Εφημερίδα 11 Μαρτίου 2016. Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: <http://enimerosi.moec.gov.cy/archeia/1/ypp3831a> (Ανακτήθηκε στις 15 Ιουλίου 2018).

Peer Youth, Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <http://www.peeryouth.eu/home> (Ανακτήθηκε στις 10 Μαρτίου 2018)

Policy Paper-Cyprus, Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: <https://www.uncrcpc.org.cy/policy-paper-on-roma-children-participation-in-cyprus/> (Ανακτήθηκε στις 13 Μαρτίου 2018)

Racism and related discriminatory practices in Cyprus. Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: <http://cms.horus.be/files/99935/MediaArchive/publications/shadow%20report%202011-12/Cyprus%20-%20unedited.pdf> (Ανακτήθηκε στις 3 Απριλίου 2018)

Υπηρεσίες Κοινωνικής Ευημερίας, Εθνική Κυπριακή Πλατφόρμα για τους Ρομά. Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: <http://www.mlsi.gov.cy/mlsi/sws/sws.nsf/All/C1AFABBCD79188BEC2257FEF003BC41D?OpenDocument> (Ανακτήθηκε στις 10 Μαρτίου 2018)

The European Union and Roma – Factsheet Cyprus. Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/factsheet_2.pdf (Ανακτήθηκε στις 10 Μαρτίου 2018)

Thematic report on economic, social and cultural rights of children with special focus on vulnerable groups in relation to the discussion of the sixth periodic report of Cyprus at the Committee on Economic, Social and Cultural Rights. Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:q6RuyWs_lxsJ:tbinternet.ohchr.org/Treaties/CESCR/Shared%2520Documents/CYP/INT_CESCR_CSS_CYP_25001_E.docx+%&cd=10&hl=en&ct=clnk&gl=cy_ (Ανακτήθηκε στις 10 Μαρτίου 2018)

